

10.1.2023

EOAK/7620/2022

Eduskunta, Sosiaali- ja terveysvaliokunta

00102 EDUSKUNTA

ASIA: HE 300/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiestä kuultavaksi asiantuntijana ja antamaan kirjallisen asiantuntijalausuntonsa hallituksen esityksestä (HE 300/2022 vp) laeiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta.

Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavaa.

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista. Esityksessä otettaisiin käyttöön sukupuoli-neutraalit nimikkeet sekä säädettäisiin vastaavien toiminnan järjestämisestä sekä vastaavan riippumattomuudesta, kelpoisuudesta ja tehtävistä. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Potilasasiavastaavilla ja sosiaaliasiavastaavilla on tärkeä rooli potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen kannalta. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintakenttä on monitahoinen ja pirstaleinen, eivätkä potilaan ja asiakkaan käytössä olevat oikeussuojakeinot ole välttämättä helposti hahmottavissa. Potilailla ja asiakkailla tulee siksi olla käytössään vaikeuksitta saavutettavaa apua ja neuvontaa oikeuksiensa toteuttamiseksi.

Ehdotus sisältää useita tekijöitä, joiden voidaan mielestäni arvioida parantavan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan laatua ja sitä kautta potilaiden ja asiakkaiden oikeuksia ja oikeusturvaa.

Uusien nimikkeiden tulee olla selkeitä ja informatiivisia. Ehdotetut nimikkeet eivät mielestäni ole tässä suhteessa onnistuneita. Nimikkeet ovat pitkiä ja vaikeita muistaa. Ne eivät myöskään kuvaa toimijoille ehdotettuja tehtäviä ja vastuuta. Koska toimijoilla ei ole ehdotuksen mukaan vastuuta potilasasioista eikä sosiaaliasioista, esimerkiksi nimikkeet potilasasianeuvoja ja sosiaaliasianeuvoja olisivat mielestäni kuvaavampia. On tärkeää, että uudet nimikkeet ovat ehdotetulla tavalla sukupuolineutraaleja yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi.

Varhaiskasvatus ei ole sosiaalihuollon palvelu, mutta kuuluu silti mielestäni perustellusti ehdotettuun sosiaalilasiavastaavien tehtäväalueeseen. Varhaiskasvatuksella on ollut perinteisesti myös läheinen liittyminen lastensuojelun avohuoltoon, minkä takia pidän tärkeänä, että sosiaalilasiavastaavien tehtäviin kuuluu myös varhaiskasvatusta koskevien kysymysten käsittely ja asiakkaiden neuvonta ja ohjaus. Saamani vaikutelman mukaan sosiaaliasiamiehen rooli on tähän asti ollut varhaiskasvatuksessa varsin vähäinen. Varhaiskasvatuksen toiminnan erityispiirteet asettavat sosiaalilasiavastaavien osaamiselle erityisiä vaatimuksia, ja pidän tärkeänä, että heidän osaamisensa varhaiskasvatusta koskevista kysymyksistä varmistetaan. Katson myös, että palvelusta tiedottamista on tältä osin lisättävä.

Säännösten tarkastelua

Toiminnan järjestäminen 2-4 §

Pidän kannatettavana sitä, että nykyinen potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminta siirtyy suurempien yksiköiden vastuulle. Arvioni mukaan tämä edistää toiminnan laatua ja yhdenmukaisuutta. Myös toiminnan puolueettomuus ja riippumattomuus ovat helpommin taattavissa suuremmissa yksiköissä. Haittapuolena ehdotuksen mukaisessa järjestyksessä on se, että toimintaa siirtyy etäämmälle palvelujen tuottamisesta, jolloin kyseessä olevan yksikön toiminnan ja erityispiirteiden tuntemuksesta saatavaa hyötyä menetetään. Pidän silti tavoiteltavia hyötyjä kuitenkin suurempina kuin ennakoitavissa olevia haittoja.

Pidän ehdotusta esityksen 4 §:ssä mainittujen tahojen erikseen järjestämästä toiminnasta kannatettavana. Niiden toimintaan liittyy erityiskysymyksiä, minkä vuoksi yksikön toiminnan ja organisaation tuntemus on tarpeellista. Toisaalta katson, että erikseen järjestettävästä toiminnasta olisi mahdollisesti saatavissa hyötyä muissakin organisaatioissa, kuten esimerkiksi Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) toiminnassa, johon niin ikään liittyy erityiskysymyksiä.

Pidän uudistuksen onnistumisen olennaisena edellytyksenä toimintaan osoitettujen voimavarojen riittävyyttä ja heidän toimintamahdollisuuksiensa turvaamista. Hyvinvointialueiden ja muiden vastaavien nimeämiseen velvollisten tahojen on nimettävä riittävästi vastaavia, jotta heidän palveluidensa saamiseen on tosiasiallinen mahdollisuus.

Nykyisin potilasasiamiesten määrä vaihtelee huomattavan paljon, ja olen laillisuusvalvonnassani kiinnittänyt huomiota potilasasiamiesten vähäiseen määrään (esim. EOAK/1706/2019).

Koska lainsäädäntöön ei ehdoteta tarkempia säännöksiä vastaavien riittävästä määrästä, pidän tarpeellisena, että terveydenhuollon ja sosiaalihuollon valvontaviranomaiset seuraavat toimintaan kohdennettujen voimavarojen riittävyyttä hyvinvointialueilla ja muissa järjestämistä vastuullisissa yksiköissä lain tultua voimaan.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluiden tulee olla saavutettavia. Korostan, että sinänsä tärkeiden etäyhteydenottokeinojen lisäksi potilailla ja asiakkaila tulee olla mahdollisuus myös henkilökohtaiseen kasvokkain annettavaan palveluun. Tämän vuoksi merkitystä on myös vastaavien fyysisillä sijoituspaikoilla. Olisikin ollut hyödyllistä, että lakiin olisi ehdotettu sisällytettäväksi säännös potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tavoitettavuudesta sekä palveluiden järjestämisen tavoista.

Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät 8 §

Pidän myönteisenä sitä, että vastaavien tehtäviin on liitetty velvollisuus koota tietoa potilaiden ja asiakkaiden yhteydenotoista ja seurata heidän oikeuksiensa ja aseman kehitystä. Tätä koottua tietoa tulisi myös jakaa ja hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti. Pidän myönteisenä, että vuosittainen selvitys toimitetaan tiedoksi myös aluehallintovirastoille.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien vuosittaisissa selvityksissä on koottuna tietoa ja epäkohtia, jotka voivat edellyttää organisaatioiden ohjeiden ja käytäntöjen muuttamista, lisäresursointia tai muita toimenpiteitä. Pidän tarpeellisena, että velvoite vuosittaisen selvityksen antamiseen asetetaan ajallisesti siten, että selvitykset ehditään huomioida esimerkiksi hyvinvointialueen talousarvioesityksiä tehtäessä.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Esittelijäneuvos

Heidi Laurila

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.